

Aneta Klementowska

Uniwersytet Zielonogórski

AKTYWNOŚĆ UCZNIÓW W ZAKRESIE WYBORU DROGI EDUKACYJNO-ZAWODOWEJ NA III ETAPIE EDUKACYJNYM

Streszczenie

Z uwagi na stale zachodzące zmiany na rynku edukacyjnym i zawodowym, podjęcie decyzji o dalszym kształceniu/pracy zawodowej nasuwa wiele trudności, szczególnie młodym ludziom, którzy dokonują pierwszego w swoim życiu wyboru szkoły/zawodu. W artykule zaprezentowano wyniki badań, które zostały przeprowadzone w szkołach gimnazjalnych (zarówno wiejskich, jak i usytuowanych we wszystkich miastach powiatowych województwa lubuskiego), których celem było określenie aktywności gimnazjalistów w aspekcie wyboru drogi edukacyjno-zawodowej.

Słowa kluczowe: szkoły gimnazjalne, szkolne doradztwo zawodowe, wybory edukacyjno-zawodowe.

STUDENTS' ACTIVITY IN THE SELECTION OF AN EDUCATIONAL AND CAREER PATH AT THE THIRD STAGE OF EDUCATION

Abstract

Due to the continuous changes in the educational and career market, taking a decision on further education/career poses a number of difficulties, particularly to young people who make their first choices regarding a profession/school. The article presents the results of a survey which was carried out in middle schools (both village schools and ones situated in all county towns in Lubuskie Voivodeship), aiming to define the activity of middle school students in the aspect of choosing the educational and career path.

Key words: middle schools, career counselling in schools, educational and career choices.

Wstęp

Wybór drogi edukacyjno-zawodowej na III etapie edukacyjnym nastęrcza wiele trudności. Ogólnie ujmując wynikają one z kilku kluczowych przyczyn, m.in. z nieznamomości (bądź też

niewystarczającej znajomości): 1) własnych zdolności, zainteresowań, predyspozycji psychofizycznych; 2) rynku edukacyjnego; 3) rynku pracy. Za dodatkowe utrudnienie można również nieraz uznać „podejście” rodziców/opiekunów do kwestii wyboru szkoły/zawodu przez ich dzieci (szczególnie w sytuacji „narzucania” własnego zdania, czy wręcz zmuszania do dokonania wyboru zgodnego z punktem widzenia rodzica a nie ucznia). Biorąc zatem pod uwagę wskazane czynniki, zadaniem szkoły gimnazjalnej jest przygotowanie młodego decydenta (a nieraz również wsparcia rodziców/opiekunów) do podjęcia decyzji, która bardzo często rzutuje na wiele lat, a niekiedy na całe jego życie. Przed doradcami zawodowymi, pedagogami szkolnymi, wychowawcami, nauczycielami, stoi zatem duże wyzwanie, a zarazem trudność, która wiąże się z zasadniczymi pytaniami: co?, jak?, kiedy?, gdzie?, z kim? realizować (omawiać), aby ten pierwszy wybór ucznia był jak najbardziej trafny¹.

Aktywność uczniów szkół gimnazjalnych w zakresie gromadzenia informacji o rynku edukacyjnym i zawodowym jest niezwykle istotna, jednakże często należy młodych ludzi zachęcić, zmobilizować do tego, aby zaangażowali się w zgłębianie wiedzy o charakterze zawodoznawczym. Osobami znaczącymi mogą okazać się zarówno rodzice, jak też pracownicy szkół gimnazjalnych. Z obserwacji autora niniejszego opracowania, jak też z wypowiedzi niektórych nauczycieli² wynika, że zainteresowanie wspomnianą tematyką w szkołach nie jest zbyt duże – jest to często związane zarówno z brakiem konkretnego przedmiotu, na którym owe zagadnienia mogłyby być realizowane, jak też z nadmiarem innych zadań, problemów (często uznanych za ważniejsze) np. edukacyjnych, czy też wychowawczych, które w konsekwencji „wypierają” zagadnienia zawodoznawcze. Pomimo zaistniałej sytuacji, zgodnie z założeniami Ustawy o systemie oświaty, szkoły są zobowiązane do przygotowania uczniów do wyboru kierunku kształcenia, zawodu³, dlatego też powinny one realizować zadania mające na celu wsparcie młodego człowieka w wyborze drogi edukacyjno-zawodowej. Z uwagi na to, że na III etapie edukacyjnym uczniowie (mający dopiero 16 lat) nie zawsze są świadomi konsekwencji podejmowanych decyzji, dodatkowo mają wiele innych „ciekawszych zajęć” – ważne jest wsparcie i zachęta ze strony osób dorosłych (zarówno rodziców/opiekunów, jak też pracowników szkoły).

Ogólnie mówiąc, uczniowie szkół gimnazjalnych, aby odpowiednio przygotować się do wyboru drogi edukacyjno-zawodowej powinni poznać siebie (czyli własne zdolności, zainteresowania, umiejętności), rynek edukacyjny, rynek pracy. Jeżeli z kolei mają już nieco sprecyzowany kierunek kształcenia, istotne jest poznanie własnych predyspozycji do wykonywania określonego zawodu, możliwości jego zdobycia w pobliżu swojego miejsca zamieszkania oraz skonfrontowania własnych wyników nauczania z wymaganiami stawianymi przez daną szkołę

¹ Reforma edukacyjna wprowadzona w roku szkolnym 2017/2018 spowodowała zmiany w zakresie realizacji zadań z zakresu szkolnego doradztwa zawodowego. Informacje na ten temat zawarte zostały w: A. Klementowska, *Szkolne doradztwo zawodowe w świetle reformy systemu oświaty – analiza porównawcza wybranych regulacji prawnych*, (w druku).

² Zob. więcej: A. Klementowska, *Poradnictwo zawodowe w gimnazjum wiejskim w wymiarze środowiskowym (studium przypadku)*, Zielona Góra 2014.

³ Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz.U. z 2015, poz. 2156).

ponadgimnazjalną – jak zatem widać, zdobycie powyższych informacji wymaga często wsparcia ze strony osób dorosłych, a aktywność gimnazjalistów powinna być znaczna oraz rozłożona w czasie (niestety najczęściej pojawia się dopiero w III klasie).

W celu zapoznania się z podejmowanymi w omawianym zakresie działaniami przez uczniów na III etapie edukacyjnym, przeprowadzono badania wśród młodzieży uczęszczającej do trzecich klas gimnazjum (gimnazjaliści byli przed lub w trakcie wypełniania podań do szkół ponadgimnazjalnych). Do zgromadzenia materiału empirycznego wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety, narzędzie – kwestionariusz ankiety. Terenem badań uczyniono wybrane szkoły gimnazjalne województwa lubuskiego (zarówno wiejskie, jak i usytuowane w miastach powiatowych). Uwzględnienie podziału na szkoły wiejskie oraz miejskie/powiatowe było zabiegiem celowym, podyktowanym zarówno chęcią, jak i potrzebą dokonania porównania podejmowanych działań poradniczych w miejscowościach, w których znajdują się instytucje poradnicze, jak również w miejscowościach znacznie odległych od wspomnianych instytucji. Dobór szkół w ramach wskazanych grup był losowy. Prezentowane wyniki stanowią jedynie fragment szerszych badań⁴.

Analiza wyników badań

W badaniu brało udział 568 uczniów z województwa lubuskiego, z czego 290 uczęszczało do szkół gimnazjalnych usytuowanych w miastach powiatowych, natomiast 278 do gimnazjów wiejskich (tab. 1). W trakcie przeprowadzania badań wszystkie osoby miały ukończone 16 lat.

Tab. 1. Miejsce zamieszkania respondentów

Miejsce zamieszkania	Respondenci	
	N	%
Wieś	278	48,94
Miasto	290	51,06
Razem	568	100,00

Źródło: opracowanie własne.

Istotną, z punktu widzenia niniejszej pracy, kwestię stanowiły podejmowane przez gimnazjalistów czynności mające na celu ułatwienie dokonania wyboru drogi edukacyjno-zawodowej (tab. 2). W kwestionariuszu ankiety uczniowie mieli wskazać również osobę(-y), z którą(-ymi) podejmowali poszczególne działania. Wśród tych osób wyróżniono: 1) doradców/pedagogów szkolnych; 2) nauczycieli przedmiotowych; 3) wychowawców klas; 4) rodziców/opiekunów; 4) inne osoby. Gimnazjaliści (zarówno z miasta, jak i ze wsi) wskazali na doradców/pedagogów szkolnych oraz nauczycieli przedmiotowych i wychowawców (kategorie: rodzice/opiekunowie; inne osoby – nie zostały przez uczniów wybrane) – w związku z tym w poniższej tabeli zaprezentowano jedynie wyniki odnoszące się do wskazanych grup pracowników badanych szkół.

⁴ Część badań opublikowano w: A. Klementowska, *Czynniki warunkujące podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych przez gimnazjalistów*, [w:] „Problemy Profesjologii” 2016, nr 1, s. 125.

Tab. 2. Wykonywane przez gimnazjalistów czynności przygotowujące do dokonania wyboru drogi edukacyjno-zawodowej

Wskaź czynności, które wykonywałeś(aś), aby lepiej przygotować się do dokonania wyboru szkoły, zawodu, oraz wstąpić X w miejscu wskazującym osobę, która to organizowała, realizowała	Doradca/Pedagog szkolny		Nauczyciele/Wychowawcy	
	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto
	N	N	N	N
Uczestniczyłeś(aś) w kołach zainteresowań			172	159
Brałeś (aś) udział w konkursach, turniejach			151	150
Uczestniczyłeś(aś) w dodatkowych zajęciach z poszczególnych przedmiotów			158	135
Przedstawiano Ci sytuację na rynku pracy	136	154		
Przedstawiano Ci oferty szkół ponadgimnazjalnych	191	197		
Zapoznano Cię ze sposobami pracy w różnych zawodach	147	151		
Diagnozowano Twoje zainteresowania, zdolności	145	152		
Rozmawiano z Tobą na temat zawodu, szkoły lub pracy jaką chcesz wybrać	200	214		
Wskazywano, gdzie możesz znaleźć informacje (ulotki) o pracy, zawodach itp.	171	161		
Prowadziłeś(aś) zeszyt, w którym gromadziłeś informacje np. o szkołach ponadgimnazjalnych, zawodach, ofertach pracy	49	55		
Korzystałeś(aś) z indywidualnej porady	61	69		

Źródło: opracowanie własne.

Na wstępie warto zaznaczyć, że odpowiedzi uczniów szkół wiejskich i miejskich niewiele się różniły (uczniowie mogli dokonywać wielokrotnego wyboru). Kategorią najczęściej wskazywaną (414 wskazań) były rozmowy prowadzone z uczniami przez doradcę/pedagoga szkolnego na temat zawodu, szkoły, pracy zawodowej, na kolejnym miejscu uplasowały się: przedstawianie, prezentacja ofert szkół ponadgimnazjalnych (388 wskazań); poinformowanie, gdzie można zdobyć informacje o pracy, zawodach (332 wskazania); uczestnictwo w kołach zainteresowań (331 wskazań); udział w konkursach, turniejach (301 wskazań); zapoznanie ze sposobami pracy w różnych zawodach (298 wskazań); diagnozowanie zainteresowań, zdolności (297 wskazań); uczestnictwo w dodatkowych zajęciach z poszczególnych przedmiotów (293 wskazania); przedstawienie sytuacji na rynku pracy (290 wskazań). Niestety jedynie 130 gimnazjalistów korzystało z porady indywidualnej; natomiast 104 uczniów prowadziło tzw. zeszyt zawodowca, w którym gromadzone były informacje niezbędne do podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowej np. o szkołach ponadgimnazjalnych, zawodach, ofertach pracy. Dane zawarte w tabeli 2 ukazują również, że czynności bezpośrednio związane z doradztwem zawodowym realizowali doradcy zawodowi i/lub pedagodzy szkolni, natomiast kwestiami pośrednio związanymi

z dokonywanymi przez młodzież wyborami np. uczestnictwo w konkursach, kołach zainteresowań itd. zajęli się nauczyciele przedmiotowi oraz wychowawcy (którzy również odpowiadają za realizację określonych przedmiotów szkolnych).

Tab. 3. Dodatkowe działania podejmowane przez uczniów, związane z wyborem szkoły/zawodu [w %]

Jakie działania jeszcze podejmowałeś(aś), by przygotować się do wyboru zawodu, szkoły?	TAK		NIE		NIE PAMIĘTAM	
	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto
Należałeś(aś) do organizacji młodzieżowej	4,40	4,93	22,89	27,46	21,65	18,67
Uczestniczyłeś(aś) w Targach Edukacyjnych (z ofertami szkół ponadgimnazjalnych)	31,87	14,26	7,57	23,24	9,50	13,56
Uczestniczyłeś(aś) w Targach Pracy (z ofertami pracodawców)	4,40	3,87	27,11	30,28	17,43	16,91
Inne	2,11	2,64	11,09	20,60	35,74	27,82

Źródło: opracowanie własne.

Na wybór szkoły ponadgimnazjalnej, oprócz wyżej wskazanych działań (tab. 2), wpływ może mieć również przynależność do różnych organizacji młodzieżowych, gdyż najczęściej na tego typu spotkaniach uczniowie rozwijają swoje zainteresowania, pasje (tab. 3). Spośród respondentów niecałe 10% uczestniczyło w tego typu spotkaniach – podobnie jak wcześniej, również i w tym przypadku odpowiedzi uczniów ze szkół wiejskich i miejskich były podobne. Zaskakujące natomiast były informacje dotyczące uczestnictwa w Targach Edukacyjnych i Targach Pracy. Otóż okazało się, że uczniowie ze szkół wiejskich częściej uczestniczyli w tego typu przedsięwzięciach, aniżeli gimnazjaliści z miast – chociaż tego typu działania częściej organizowane są właśnie w miastach (36,27% – wieś; 18,13% – miasto). Respondenci mieli do wyboru również kategorię „inne” (z możliwością wpisania działania), jednakże pomimo jej wyboru nikt nie podał podejmowanej czynności.

W okresie przeddecyzyjnym gimnazjaliści powinni mieć zagwarantowany kontakt ze specjalistami z zakresu doradztwa zawodowego z różnych instytucji świadczących w sposób bezpośredni lub pośredni tego typu usługi. Jest to szczególnie istotne w momencie, gdy w szkole nie ma doradcy zawodowego i brak jest innego specjalisty, który w odpowiedni sposób przeprowadziłby proces diagnostyczny i informacyjny. Sytuacja komplikuje się w przypadku szkół wiejskich, najczęściej oddalonych od instytucji poradniczych. Jak wynika z rozmów przeprowadzonych z pracownikami gimnazjów wiejskich, aby uniknąć tego typu trudności zapraszają oni przedstawicieli poszczególnych instytucji na teren własnej szkoły, by w ten sposób umożliwić kontakt uczniów i/lub rodziców ze specjalistami z zakresu doradztwa zawodowego⁵. Niezwykle istotne są także spotkania z przedstawicielami poszczególnych zawodów, którzy przybliżą, scharakteryzują pracę w określonych grupach zawodowych oraz kontakt z lekarzami,

⁵ Zob. więcej: A. Klementowska, *Poradnictwo..., op. cit.*

ktorzy mogą potwierdzić (bądź też nie) predyspozycje psychofizyczne do wykonywania konkretnego zawodu. Okazuje się, że po raz kolejny odpowiedzi gimnazjalistów ze wsi i z miast niewiele różniły się od siebie (tab. 4).

Tab. 4. Wizyty gimnazjalistów w instytucjach, zakładach pracy (lub spotkania z przedstawicielami poszczególnych instytucji, zakładów na terenie szkoły) [w %]

Czy odwiedziłeś(aś) następujące instytucje, zakłady lub też spotkałeś(aś) się z przedstawicielami tych instytucji na terenie szkoły?	TAK		NIE		NIE PAMIĘTAM	
	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto
Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną	7,22	10,74	23,06	24,65	18,66	15,67
Szkoły ponadgimnazjalne	33,27	34,69	5,63	8,27	10,04	8,10
OHP (w tym Mobilne Centrum Informacji Zawodowej)	4,23	2,82	25,00	32,57	19,71	15,67
Zakłady pracy	4,75	4,05	26,06	32,75	18,13	14,26
Lekarzy specjalistów	2,82	3,35	25,18	30,81	20,94	16,90

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej badanych (aż 67,96%) odwiedziło, bądź też spotkało się na terenie własnej szkoły z przedstawicielami szkół ponadgimnazjalnych; tylko 17,96% respondentów korzystało z pomocy specjalistów kluczowej instytucji pomocowej, jaką jest Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna; 8,80% uczniów uczestniczyło w spotkaniach z pracodawcami; 7,05% korzystało z porad doradców z Ochotniczych Hufców Pracy, w tym z Mobilnego Centrum Informacji Zawodowej (MCIZ) – spotkania uczniów szkół wiejskich były częstsze z uwagi na fakt, iż MCIZ są głównie przeznaczone dla szkół oddalonych od instytucji poradniczych. Pomimo, że predyspozycje zdrowotne do wykonywania zawodu powinny stanowić wyznacznik do jego wyboru, to jednak wyłącznie 6,17% uczniów korzystało z porad lekarskich celem ich zweryfikowania.

Dla współczesnego młodego pokolenia niezwykle ważną rolę odgrywają środki masowego przekazu. Młodzież cały czas komunikuje się za pośrednictwem mediów, z mediów pozyskuje również różnego rodzaju informacje (w tym również zawodoznawcze). Ponadto instytucje edukacyjne, bądź też świadczące usługi z zakresu poradnictwa/doradztwa zawodowego zamieszczają swoje oferty w sieci (niektóre udzielają informacji przez Internet, zamieszczają testy do samooceny itp.), co w efekcie powoduje, że uczniowie uczęszczający do szkół na różnych etapach kształcenia nie wychodząc z domu mogą pozyskać interesujące ich dane – bez wątpienia działa to demotywująco, jeżeli chodzi o zachęcanie młodzieży do odwiedzania instytucji poradniczych. Z jakich środków masowego przekazu korzystają zatem gimnazjaliści celem uzyskania informacji niezbędnych do podjęcia decyzji edukacyjno-zawodowej? – dane na ten temat zaprezentowano w tabeli 5.

Tab. 5. Środki masowego przekazu, z których korzystają gimnazjaliści przed dokonaniem wyboru drogi edukacyjno-zawodowej [w %]

Z jakich środków masowego przekazu korzystałeś(aś) wybierając szkołę/zawód?	Wieś	Miasto
Radio	48,39	51,61
Telewizja	52,54	47,46
Internet	55,00	45,00
Czasopisma	44,64	55,36
Ulotki informacyjne	56,52	43,48
Inne	21,43	78,57

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z informacji uzyskanych w badaniach sondażowych, po raz kolejny odpowiedzi uczniów uczęszczających do szkół gimnazjalnych w miastach i na wsiach niewiele się różniły (poza kategorią „inne” – wieś ponad 21%, miasto ponad 78%, nie wskazano jednak rodzaju mediów). Okazuje się, że najczęściej gimnazjalistów ze wsi korzystało z ulotek informacyjnych (56,52%), Internetu (55%), telewizji (52,54%). Niewiele mniej, gdyż 48,39% z radia i 44,64% z czasopism. Nieco inna kolejność wskazań była w miastach. Otóż najczęściej osób wyróżniła czasopisma (55,36%) i radio (51,61%), z kolei 47,46% wskazało na telewizję a 45% na Internet. Nie bez znaczenia były również ulotki informacyjne, z których skorzystało ponad 43% respondentów.

Zakończenie

Uzyskane wyniki badań ukazały wiele braków, niedociągnięć w sposobie realizacji zadań z zakresu szkolnego doradztwa zawodowego na III etapie edukacyjnym (zarówno w szkołach wiejskich, jak i miejskich). Spośród wielu osób, które powinny wspierać młodych ludzi w zakresie wyboru zawodu/szkoły uczniowie szkół gimnazjalnych wskazali nauczycieli przedmiotowych oraz wychowawców, którzy skoncentrowali się na prowadzeniu zajęć dodatkowych, kół zainteresowań; organizowaniu konkursów, czy też turniejów. Kolejna grupa osób wspierających to doradcy zawodowi i/lub pedagodzy szkolni, którzy przeprowadzali rozmowy na temat zawodów i szkół, ewentualnie pracy zawodowej, którą chcą wybrać młodzi ludzie. Zdaniem respondentów podejmowane przez wskazane osoby działania pomocowe skoncentrowane były jednak na prezentacji ofert szkół ponadgimnazjalnych, co bez wątpienia jest niewystarczające. Analizując kolejne kwestie zauważyć można, że stosunkowo niewielu uczniów należało do organizacji młodzieżowych (ok. 10%), uczestniczyło w Targach Edukacyjnych (ponad 46%) i/lub w Targach Pracy (ponad 8%). Uzyskany materiał badawczy potwierdził również informację o znaczącej roli środków masowego przekazu w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowej przez młodych ludzi.

Reasumując, zarówno aktywność uczniów, jak i nauczycieli/wychowawców (z wyjątkiem osób bezpośrednio odpowiedzialnych za realizację treści z zakresu doradztwa zawodowego)

w omawianym zakresie była stosunkowo niewielka. Jak zaznaczono na wstępie, istotne w podjętych badaniach było usytuowanie szkoły (miasto/wieś). Jak się okazało, usytuowanie szkoły nie wpływa znacząco na podejmowane przez uczniów czynności z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego.

Bibliografia

- Klementowska A., *Czynniki warunkujące podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych przez gimnazjalistów*, [w:] „Problemy Profesjologii” 2016, nr 1.
- Klementowska A., *Poradnictwo zawodowe w gimnazjum wiejskim w wymiarze środowiskowym (studium przypadku)*, Wyd. PTP, IIBNP, UZ, Zielona Góra 2014.
- Klementowska A., *Szkolne doradztwo zawodowe w świetle reformy systemu oświaty – analiza porównawcza wybranych regulacji prawnych*, (w druku).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (tekst jedn.: Dz.U. z 2015, poz. 2156).